

พรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็น สินค้าทางวัฒนธรรม*

Pranboon: Meaning Construction and Becoming Cultural Product

ปฐินทร์ นาคสิงห์**

Purin Naksing

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการประกอบสร้างความหมายให้กับ “พรานบุญ” ในบริบทร่วมสมัย และ 2) เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์และการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีความเชื่อเกี่ยวกับหน้าพราน และตีความตัวบทจากเอกสาร หนังสือ และสื่อที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลที่ปรากฏในเพจเฟซบุ๊กของกลุ่มผู้นับถือ และวิเคราะห์โดยใช้กรอบทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ และทฤษฎีการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม

* บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “พรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็นวัตถุทางความเชื่อ” โดยได้รับเงินสนับสนุนการวิจัยจากคณะสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559

The research project “Pranboon: Meaning Construction and Becoming Belief Object” was funded by Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, 2016.

** ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Corresponding author, E-mail: p_naksing@yahoo.com

ผลการศึกษาพบว่า 1) ความหมายของหน้าพรานถูกประกอบสร้างขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ “ตัวตลก” “ตัวละคร” และ “ครู/บรรพชน” โดยความหมายในฐานะตัวละครในวรรณคดีเรื่องพระสุธนมนโห์ราถูกผลิตซ้ำและรับรู้จากผู้ชมทางสังคมมากที่สุด 2) การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์นั้นเมืองประกอบสำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ เจ้าพิธีต้องสืบเชื้อสายโนรา มีเรื่องเล่าหรือตำนานรองรับ พิธีกรรมต้องครบทั้งพิธีฆราวาสและพิธีสงฆ์ และมีประสบการณ์เป็นที่โจษขาน ส่วนการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนความเชื่อให้กลายเป็นทุน ทำให้น้ำพรานกลายเป็นสินค้าซึ่งอาศัยองค์ประกอบสำคัญคือการสื่อสารทำให้หน้าพรานเป็นที่รู้จักแพร่หลายและความพิเศษของหน้าพรานที่สร้างขึ้นทำให้เกิดความต้องการของตลาด

คำสำคัญ : หน้าพราน, สินค้าทางวัฒนธรรม, การประกอบสร้างความหมาย

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study meaning construction of “Pranboon” mask and 2) to study sacred construction and becoming cultural product. Qualitative research methods, in-depth interview and textual analysis, were used. Symbolic interaction theory and social construction of reality were frame of analysis.

The results found that 1) “Pranboon” mask has 3 meaning: “Joker” “Character” and “Master/Ancessor”. The meaning as character in literature “Prasuthon - Manora” – Pranboon – was most reproduction. 2) Sacredization of “Pranboon” mask has 4 components. There were Nora descent of ritual, legend, secular and religious rites and experiences and becoming cultural product was Belief changing to capital. Commoditization of “Pranboon” mask has 2 components, communication and special of object caused market requirement.

Keywords: Pranboon Mask, Cultural Product, Construction of Meaning

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง “พราณบุญ” หลายคนคงนึกถึงตัวละครในวรรณคดีเรื่อง พระสุธนมโนห์รา ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญผู้จับนางมโนห์รามาถวายพระสุธนจนทำให้เกิดเรื่องราวความรักของทั้งสองขึ้น เรื่องราวในวรรณคดีดังกล่าวได้ถูกนำมาทำเป็นละครจักร ๆ วงศ์ ๆ แล้วแพร่ภาพออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์อยู่หลายครั้ง ขณะที่ในบางภูมิภาคก็ได้นำวรรณคดีเรื่องดังกล่าวไปเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงพื้นบ้านมาอย่างยาวนาน อย่างการละเล่น “โนรา”

โนรา เป็นละครรำประเภทหนึ่ง que เล่นสืบทอดกันมาอย่างยาวนานและนิยมแพร่หลายในภาคใต้ของประเทศไทย การแสดงชนิดนี้ใช้การร้องและการรำเป็นหลัก บางครั้งมีการแสดงตามเนื้อเรื่องของบทละครประกอบด้วย โดยใช้บทละครนอกหรือบทละครตามสมัยนิยม หากกล่าวถึงผู้แสดงโนรา หรือตัวละครโนราที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็น 3 พวก คือ ตัวพระ ตัวนาง และตัวพราณ

ตัวพราณมีบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นตัวบอกเรื่องให้ผู้ชมทราบว่าโนราขณะนี้จะแสดงเรื่องอะไร และประการที่สอง เป็นตัวประกอบบทบาทสมมติในการแสดงของเรื่อง ซึ่งนอกจากบทบาทข้างต้นแล้ว ตัวพราณยังมีบทบาทสำคัญคือเป็นตัวตลกที่มีหน้าที่สร้างความขบขัน และความบันเทิงให้แก่ผู้ชมอีกด้วย

ผู้แสดงเป็นพราณจะต้องใส่ “หน้าพราณ” ซึ่งเป็นอุปกรณ์ชิ้นสำคัญที่สุดของตัวพราณ เนื่องจากผู้แสดงเป็นตัวพราณจะต้องสวมครอบใบหน้า โดยหน้าพราณจะมีลักษณะพิเศษคือ เป็นหน้ากากที่มีรูปร่างเพียงครึ่งเดียวของใบหน้า กล่าวคือ จะมีเพียงส่วนหน้าผากจนถึงริมฝีปากส่วนบน และจะเปิดส่วนล่างคือเปิดตั้งแต่ริมฝีปากล่างจนถึงคางเพื่อความสะดวกในการพูดและขับร้อง และลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของหน้าพราณก็คือ มีเส้นผมที่ต่อขึ้นไปจากหน้าผากโดยจะใช้วัสดุที่มีสีขาวมาประดับเพื่อสมมติเป็นผม ธีรวัฒน์ ช่างสาน (2538) ได้สรุปวัตถุประสงค์สำคัญของการสร้างหน้าพราณไว้ ดังนี้

1. ใช้ประกอบการแสดงโนราในบทบาทของตัวตลก
2. ใช้ร่วมพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของโนรา (โนราโรงครู)
3. เป็นหน้าแทนของเดิมที่ตนคิดว่าศักดิ์สิทธิ์แต่ไม่สามารถนำมาใช้แสดงได้
4. เพื่อความเป็นสิริมงคลกับคณะโนราของตนเอง
5. เพื่อเป็นเครื่องบูชาและระลึกถึงญาติผู้เสียชีวิตที่เคยเล่นเป็นตัวพราวนมาก่อน

อย่างไรก็ตามในอดีต ความเชื่อและแนวการกระทำความเชื่อเฉพาะกลุ่มผู้แสดงโนรา หรือสืบเชื้อสายโนรา และจำกัดเฉพาะทางภาคใต้เท่านั้น ขณะที่ในภูมิภาคอื่นๆ จะรู้จักความเชื่อดังกล่าวน้อยมาก ส่วนใหญ่จะรู้จักแต่เพียงตัวละคร “พราวนบุญ” ในเรื่องพระสุทนต์มณีที่ร่างได้กล่าวมาข้างต้น แต่ที่น่าสนใจก็คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา ความเชื่อเรื่อง “หน้าพราวน” หรือ “พราวนบุญ” กลับได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในวงการพระเครื่องและผู้คนโดยทั่วไป มีเกจิอาจารย์ต่าง ๆ แถบจังหวัดทางภาคใต้ได้ปลุกเสกวัตถุมงคลความเชื่อชนิดนี้ขึ้นมาหลายรุ่น และดูเหมือนว่าจะไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ศรัทธา ทำให้เกิดการแสวงหาและเข้าบูชาในราคาที่สูงขึ้นกว่าราคาที่ให้บูชาจากทางวัด

ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากการเลือกผลิตซ้ำความหมายให้กับพราวนบุญว่ามีความเด่นด้านทรัพย์สินโดยเชื่อมโยงกับวรรณคดีเรื่องพระสุทนต์มณีที่รา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของณัฐวัตร อินทร์ภักดี (2559) และพบว่ามีการพรรณนาถึงคุณวิเศษของพราวนบุญในเว็บไซต์แห่งหนึ่ง ดังนี้

“ไม่มีการค้าใดหรือการทำให้จะได้ผลตอบแทนมากเท่าพราวนบุญ เพราะพราวนบุญจับนางมโนห์ราได้เพียงนางเดียว เข้ารุ่งขึ้นก็ได้รับบำเหน็จจากกษัตริย์ครองเมือง 1 เมือง พร้อมสมบัติและบริวารมากมาย เมตตามหานิยม เป็นที่รักของคนหมู่มาก ... แม้ในการละเล่นโนราของภาคใต้ เมื่อถึงเวลาพราวนบุญออกมาแสดง ก็จะมีเสียงหัวเราะอย่างมีความสุขจากผู้ชมได้เสมอทุกเพศทุกวัยไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะแสดง

ก็ครั้งก็ตาม “พรานบุญ” เป็นสัญลักษณ์แทนครุฑตามตำนาน มโนห์รา เชื่อว่าพรานบุญเป็นผู้มีพระวทภัยเก่งกาจ สามารถไปมาได้ แม้กระทั่งในป่าทึมพานต์ขนาดจับนางมโนห์ราไปถวาย พระสุธนได้... นอกจากนี้ตาพรานบุญยังมีเสน่ห์เมตตามหานิยม ครูบาอาจารย์สมัยก่อนจึงได้นำเคล็ดอันเป็นมงคลนี้มาสร้าง เป็นหน้าพรานเพื่อบูชาครู และถือเป็นมงคลศักดิ์สิทธิ์ที่จะปกป้อง รักษาลูกหลานผู้นับชาให้ร่มเย็นเป็นสุข เจริญด้านการงาน การเงิน ป้องกันคุณไสย อวิชา เขี้ยววา แคล้วคลาด ปลอดภัย ไว้อุปสรรค...” (ที่มา: www.dd-pra.com/store2/822/21082/)

จากคำอธิบายข้างต้นจะเห็นว่า “พรานบุญ” มีคุณวิเศษรอบด้าน ทั้ง ๆ ที่ ก่อนหน้านี้ได้รับการบูชาและรู้จักเพียงเฉพาะกลุ่ม ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าพรานบุญ ถูกประกอบสร้างความหมายในลักษณะใด และมีกระบวนการใดที่ทำให้หน้าพราน มีความศักดิ์สิทธิ์จนกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมและเป็นที่ต้องการของผู้คน เป็นจำนวนมาก ซึ่งปรากฏการณ์นี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่พยายามทำความเข้าใจ ตามหลักวิชาการว่า “วัตถุทางความเชื่อ” ได้กลายมาเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” ได้อย่างไร และเมื่อเข้าใจหลักการพื้นฐานแล้วการทำความเข้าใจวัตถุทางความเชื่ออื่น ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในแวดวงพระเครื่องอาจมีผลการศึกษาที่ไม่แตกต่างกัน โดยการศึกษา ในครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์ภายใต้กรอบทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์และการ ประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายให้กับ “พรานบุญ” ในบริบทร่วมสมัย
2. เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์และการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของ “พรานบุญ”

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การประกอบสร้างความหมายให้กับวัตถุใดๆ ในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่น่าสนใจที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งรวมถึงปรากฏการณ์ “พรานบุญ” ที่กำลังเป็นที่นิยมอยู่ในขณะนี้ การศึกษาครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงความหมายที่อยู่เบื้องหลังแนวการกระทำดังกล่าว โดยคาดหวังว่าการศึกษาครั้งนี้จะมีประโยชน์ ดังนี้

1. เพื่อทราบถึงการให้ความหมายของพรานบุญในแง่มุมต่างๆ
2. เพื่อทราบถึงองค์ประกอบและกระบวนการทำให้ “พรานบุญ” มีความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะ “สินค้าทางวัฒนธรรม”
3. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านสังคมวิทยาโดยประยุกต์ทฤษฎีเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมร่วมสมัย

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “พรานบุญ: การประกอบสร้างความหมายและการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งวิเคราะห์ความหมายที่อยู่เบื้องหลัง “พรานบุญ” ซึ่งเป็นตัวละครหนึ่งในการแสดงโนราของทางภาคใต้ โดยจะดำเนินการสัมภาษณ์หรือพบปะกับนักแสดงโนราผู้สืบเชื้อสายโนรา จนกระทั่งปัจจุบันได้กลายมาเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” ที่ถูกผลิตออกมาแพร่หลาย โดยผู้วิจัยใช้ “พรานบุญ” ตามตัวละครที่ปรากฏบนวัตถุทางความเชื่อที่ถูกสร้างขึ้น รวมถึงข้อความที่ปรากฏในกลุ่มผู้ศรัทธาหน้าพรานเป็นหลัก

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมงานที่วัดประเวศน์ภูผา (วัดบ้านตรัง) จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นวัดหนึ่งที่สร้างหน้าพรานขึ้นและเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในขณะนั้น จำนวน 5 คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ 1 รูป โนราที่มาร่วมพิธี 2 คน และชาวบ้านในพื้นที่ 2 คน นอกจากนี้ ยังศึกษาตัวบทจากเอกสาร ตำรา

รวมถึงข้อมูลที่แสดงบนกระดานและเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง แล้วทำการวิเคราะห์ภายใต้กรอบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์และการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม โดยมีระยะเวลาในการศึกษาทั้งสิ้น 1 ปี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ศึกษา

1.1 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับความหมายภายใต้กระบวนการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น เป็นแนวคิดสำคัญของ Herbert Blumer (1969) เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการให้ความหมายที่มีต่อวัตถุทางสังคมจนเกิดเป็นภาวะอัตวิสัยร่วมหรือการรับรู้ในความหมายร่วมกัน (Intersubjectivity) อันนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติที่สอดคล้องกันภายในกลุ่มหรือสังคม ทฤษฎีดังกล่าวจะใช้ทำความเข้าใจ “พรานบุญ” ที่ถูกให้ความหมายภายใต้กระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ จนนำไปสู่แนวทางในการปฏิบัติในกลุ่มที่ให้ความหมายรูปแบบเดียวกัน อย่างไรก็ตามความหมายดังกล่าวก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เช่นกัน จากกรณีนี้จะเห็นถึงความหมายที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทต่างๆ จนในที่สุดถูกให้ความหมายในฐานะ “สินค้าทางวัฒนธรรม” ที่มีความศักดิ์สิทธิ์

1.2 ทฤษฎีการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality)

การประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมเป็นแนวคิดที่อยู่ภายใต้แนวการประกอบสร้าง (Constructionism) ภายใต้กระบวนการปฏิสัมพันธ์ในโลกแห่งความหมาย โดยมองว่าวัตถุกับความหมายเป็นคนละสิ่งซึ่งต่างจากแนวปฏิฐานนิยม (Positivism) ที่มองว่าวัตถุกับความหมายเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันตั้งแต่ต้น ทำให้มุมมองในการทำความเข้าใจโลกแตกต่างกัน แนวการประกอบสร้างมีนักทฤษฎีที่มีคุณูปการสำคัญคือ Alfred Schutz (1967) ที่อธิบายถึงโลกทางกายภาพและโลก

แห่งความหมาย “พรานบุญ” ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยเชื่อมโยงโลกทางกายภาพ และโลกแห่งความหมายเข้าด้วยกัน กล่าวคือ จากภาพของ “นายพราน” จากโลกทางกายภาพที่เป็นพรานออกล่าสัตว์ป่าไปสู่ “พรานบุญ” ซึ่งเป็นตัวละครหนึ่งในวรรณคดีหรือครู/บรรพชน ไปสู่ “สินค้าทางวัฒนธรรม” ที่มีความศักดิ์สิทธิ์

2. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาโดยตรงเกี่ยวกับหน้าพรานนั้นยังไม่มีผู้ศึกษา ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเทียบเคียงกับงานวิจัยที่มีการกล่าวถึงหรือมีเนื้อหาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งพบว่า งานส่วนใหญ่เป็นการกล่าวถึงพรานบุญในฐานะตัวละครหนึ่งในการแสดงโนราของทางภาคใต้ โดยเน้นที่ความเชื่อ ท่ารำ และเนื้อร้อง เช่น การศึกษาของธีรวัฒน์ ช่างสาน (2538) เรื่อง หน้าพรานโนรา หรือของโสภา ชายเกตู (2542) เรื่อง ความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงโนรา และโอภาส อิสโม (2544) เรื่อง ศึกษาพิธีครอบเพริดโนรา รวมถึงเชียรชัย อิศรเดช (2542) เรื่อง นัยทางสังคมของพิธีโนราโรงครู: กรณีศึกษาบ้านบ่อแดง และพิทยา บุขรารัตน์ (2539) เรื่อง ตำนานโนรา: ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา เป็นต้น

ขณะที่งานของสุกัญญา สุฉฉายา (2558: 68 - 155) เรื่อง “การประยุกต์ใช้คติชนในการสร้างวัตถุมงคลในปัจจุบัน” มีการกล่าวถึงหน้าพรานหรือหน้าากพรานบุญ (บุญคำนี้มาจากบุญตริก แต่สำหรับงานชิ้นนี้ผู้วิจัยใช้พรานบุญซึ่งเป็นการยึดตามตัวละครเดิมที่กลุ่มตัวอย่างใช้) ไว้ว่า เป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่มที่ถูกนำมาเผยแพร่ให้คนทั่วไป และสร้างเป็นความเชื่อใหม่ โดยวัตถุมงคลความเชื่อที่สร้างขึ้นไม่ได้มุ่งบูชาที่ตัวเอกของเรื่อง (จากวรรณคดีเรื่องพระสุธนมนโหรี) แต่สนใจของวิเศษในเรื่อง คือ หน้าากของพรานซึ่งเดิมเป็นสิ่งของไหว้ครูของนักแสดงและนาคาบาศหรือของวิเศษของพญานาคที่ให้พรานบุญใช้จับนางมโนหรี ส่วนงานของณัฐวัตร อินทร์ภักดี (2559) เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” จากความเชื่อเรื่องครุหมอโนราที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง ที่กล่าวถึงการใช้คติชนมาสร้างสรรค์เป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” เช่น เครื่องรางของขลัง และของที่ระลึกต่าง ๆ ที่มาจากอุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมหรือการแสดง ซึ่งรวมถึงหน้าพราน หรือหน้าากพรานบุญด้วย

ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมี “พรานบุญ” เป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่ถูกประกอบสร้างให้มีความศักดิ์สิทธิ์ ภายใต้กระบวนการปฏิสังสรรค์ เป็นการทำความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่มีความพยายามนำความเชื่อท้องถิ่นมาประกอบสร้างขึ้นให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์จนเป็นที่ต้องการของผู้คนในสังคมอย่างกว้างขวาง ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับการสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมเพิ่งได้รับความสนใจในการศึกษาไม่นานนี้ จะเห็นได้จากงานที่ผ่านมามีเพียง 2 ชิ้นเท่านั้นที่มีการกล่าวถึงการนำคติชนหรือความเชื่อให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ให้ความสำคัญกับ “พรานบุญ” ในฐานะสิ่งศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงการประกอบสร้างความหมาย และการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา สามารถจำแนกได้ 2 ประเด็นสำคัญ คือ 1) พรานบุญคือใคร: การศึกษาความหมายของหน้าพราน และ 2) พิธีกรรม: การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ และการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม โดยในแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

1. พรานบุญคือใคร: การศึกษาความหมายของหน้าพราน

จากการศึกษาพบว่า ความหมายของหน้าพราน หรือ พรานผู้นั้นสามารถจำแนกได้ 3 ความหมาย โดยพิจารณาจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1. “ตัวตลก” ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในการแสดงโนราของทางภาคใต้ ไม่ว่าจะแสดงเรื่องใดหรือเพตไต่ก็จะมิตัวละครตัวหนึ่งที่สวมหน้าพราน ซึ่งมีหน้าที่ในการเรียกเสียงหัวเราะจากคนดู 2. “ตัวละคร” ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีเรื่องพระสุธนโนห์รา โดยผู้สวมหน้าพรานนี้หมายถึง “พรานบุญ” ผู้จับนางมโนห์ราถวายพระสุธน และ 3. “ครู/บรรพชน” เป็นความเชื่อดั้งเดิม

ของคนในพื้นที่ว่าหน้าพรานจะเป็นตัวแทนของครุโนรา หรือ “ครุหมอ” และบรรพชนที่ล่วงลับที่สอนวิชาโนราและหน้าพราน

อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์และสำรวจข้อมูลพบว่า มีการกล่าวถึงหน้าพรานในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้ามูซากันอย่างแพร่หลายในตอนนี้เป็นคือ “พรานบุญ” ซึ่งเป็นตัวละครจากวรรณคดีเรื่องพระสุธนมโนห์รา เป็นความหมายที่ถูกผลิตซ้ำมากที่สุดเนื่องจากสัมพันธ์กับความโดดเด่นทางด้านการเรียกทรัพย์ดังที่พรานบุญเคยได้รับ

2. พิธีกรรม: การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ และการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาพบว่า การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับหน้าพรานนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ 1. เจ้าพิธีหรือพระเกจิผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายหรือมีวิชาโนรา ไม่เช่นนั้นการประกอบพิธีก็จะไร้ผล 2. เรื่องเล่าหรือตำนาน บอกถึงที่มาที่ไปของหน้าพรานซึ่งมีหลักฐานรองรับ มีประวัติที่ยาวนาน ทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธาจากกลุ่มเฉพาะไปสู่กลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง 3. พิธีกรรม เป็นการสถาปนาวัตถุให้มีความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งจะต้องประกอบด้วยพิธีสำคัญคือ พิธีฆราวาสโดยการเชิญคณะโนรามาเชิญครู และพิธีสงฆ์ซึ่งเป็นการปลุกเสกโดยเกจิณาจารย์โดยเฉพาะเจ้าพิธีต้องมีการสืบเชื้อสายโนรา และ 4. ประสพการณ์ คือผลที่เกิดขึ้นจากการบูชาและศรัทธาในหน้าพรานที่มีการแลกเปลี่ยนประสพการณ์โดยตรงแบบปากต่อปากและสื่อสารกันผ่านโลกออนไลน์ ซึ่งผลที่ได้ส่วนใหญ่มักคือโชค ลาภ เมตตา และแคล้วคลาดปลอดภัย

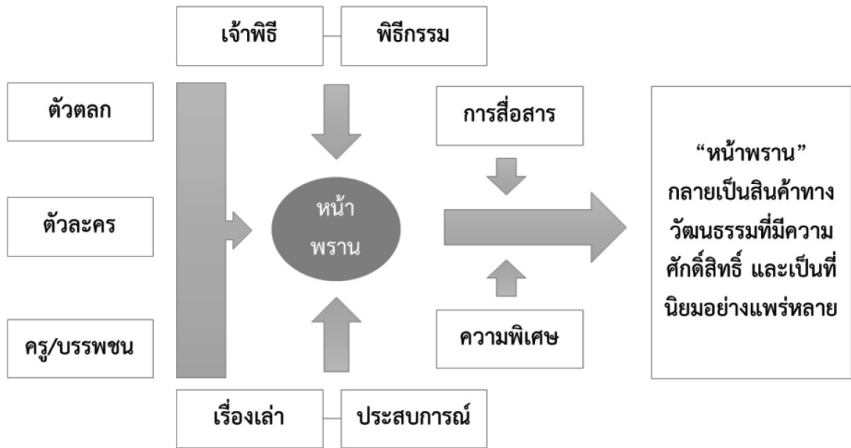
สำหรับการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมของหน้าพรานนั้น จากการสัมภาษณ์หลวงพ่อ พระผู้ใกล้ชิดกับเจ้าอาวาสวัดประเวศน์ภูผา (วัดบ้านตรง) จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา และหน้าพรานของวัดนี้เป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้นับถือกลุ่มใหม่อย่างกว้างขวาง เล่าให้ฟังถึงจุดเริ่มต้นในการสร้างหน้าพรานว่า

“การทำพรานบุญของวัดนี้ ทำครั้งแรกเลยเมื่อปี พ.ศ. 2557 ทำกับโลหะหล่อทองเหลือง แล้วก็จะทาสีแดง คล้าย ๆ กับของจริง แต่ว่าย่อสัดส่วนลงมาให้เล็กกะทัดรัดเท่ากับเล็บมือเพื่อพกพาได้ง่าย แล้วก็เจ้าอาวาสนี่แกก็จะเสก เมื่อก่อนครั้งแกเป็นหนุ่ม ๆ แกได้เรียนมนตร์รามาก่อน พรานบุญ หน้าพราน หรือว่าการเชิญพรานบุญลงมาอะไรแบบนี้ แกก็มีวิชาอยู่ ก็ได้คิดค้นทำขึ้นมาเพื่อนำเงินมาบูรณะวัด มาซ่อมโบสถ์ ...”
(หลวงปอย. สัมภาษณ์, 11 กรกฎาคม 2559)

จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าเจ้าอาวาสนำเอาวิชาความรู้ที่มีประกอบกับความเชื่อท้องถิ่นมาสร้างเป็นหน้าพรานจำลองขึ้น กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นที่สะท้อนความเป็นภูมิภาค โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต้องการปัจจัยมาซ่อมแซมและบำรุงรักษาวัด ต่อมาเมื่อผู้เชาบูชาหน้าพรานมีประสบการณ์ก็ได้ทำการสื่อสารไปยังคนอื่นๆ และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างกว้างขวาง ทั้งการสื่อสารโดยตรงและการสื่อสารผ่านโซเชียลมีเดีย ทำให้สินค้าทางวัฒนธรรมชนิดนี้เป็นที่นิยมและต้องการมากขึ้นตามลำดับจนอัตราการเชาบูชาเพิ่มขึ้นหลายเท่าตัวในตลาดพระเครื่อง

สำหรับการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมนั้นเป็นการเปลี่ยนศรัทธา/ความเชื่อของท้องถิ่นให้กลายเป็นทุน โดยอาศัยกลไกสำคัญ 2 ประการ คือ 1. การสื่อสารผ่านสื่อและการโฆษณา เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้คนรู้จักหน้าพรานในวงกว้าง ไม่ได้เป็นแค่ความเชื่อเฉพาะกลุ่มเหมือนในอดีต ซึ่งจะอยู่เฉพาะในพื้นที่หรือผู้สืบเชื้อสายโนราเท่านั้น และ 2. ความพิเศษของหน้าพรานที่สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านมวลสาร พิธีกรรม รูปแบบ จำนวน ฯลฯ ทำให้หน้าพรานที่สร้างขึ้นแต่ละรุ่นเป็นที่ต้องการของผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมาก

จากประเด็นสำคัญทั้ง 2 ส่วน สามารถสรุปเป็นแผนภาพเพื่อแสดงความสัมพันธ์ในประเด็นต่าง ๆ ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 สรุปผลการศึกษาความหมาย การประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ และการกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม

อภิปรายผลการศึกษา

การประกอบสร้างความหมายให้กับหน้าพรานเกิดขึ้นภายใต้กระบวนการปฏิสังสรรค์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการให้ความหมายที่อาจแตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม ซึ่งพบว่าความหมายของหน้าพรานมีอยู่ด้วยกัน 3 ความหมาย คือ “ตัวตลก” ในการแสดงโนรา “ตัวละคร” ในวรรณคดีเรื่องพระสุธนมโนห์ราซึ่งเป็นวรรณคดีเรื่องหนึ่งที่มีความนิยมในการแสดงโนรา และ “ครู/บรรพชน” ในกลุ่มผู้สืบเชื้อสายโนรา ความหมายที่แตกต่างกันนี้นำไปสู่แนวการปฏิบัติที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มตามความหมายที่ให้กับหน้าพราน อย่างไรก็ตามความหมายเหล่านี้อาจไม่ได้แยกขาดจากกันเสียทีเดียวจากการศึกษายังพบอีกว่า ความหมายบางความหมายถูกเลือกรับรู้และผลิตซ้ำมากกว่าความหมายอื่นซึ่งมีความจำเพาะกลุ่มมากกว่า

การผลิตซ้ำความหมายของหน้าพรานในฐานะตัวละคร “พรานบุญ” ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่องพระสุธนมโนห์ราถูกผลิตซ้ำมากที่สุด จนกลายเป็นภาพ

ตัวแทนของหน้าพรานที่พบ ทั้ง ๆ ที่หน้าพรานซึ่งเป็นหน้ากากกลสีแดงนั้นในการแสดงโนราห์หมายถึง “ตาพราน” และอาจไม่ใช่ชื่อ “บุญ” ตามความเชื่อและเรื่องเล่าเกี่ยวกับการแสดงโนราห์ ครูหรือบรรพชนที่รับบทพรานมีหลายคน และจะมีการเรียกขานชื่อพรานตามผู้แสดง ซึ่งโดยมากมักเป็นต้นตำรับหรือผู้ประดิษฐ์ท่ารำ แต่จากการรับรู้ของคนโดยทั่วไปซึ่งเป็นผู้ศรัทธากลุ่มใหม่มักเข้าใจว่าหน้าพรานที่เห็นนั้นเป็นหน้าของ “พรานบุญ” ตามการรับรู้จากวรรณคดีเรื่องพระสุธนมโนห์รา ผู้จับนางมโนห์รา มาถวายพระสุธนจนนำมาซึ่งโศกทรพย์มากมาย ด้วยคตินี้จึงทำให้เชื่อว่าการบูชาพรานบุญจะทำให้ผู้ศรัทธามีโชคลาภ ร่ำรวยเงินทอง และแคล้วคลาดปลอดภัย

การเกิดกระแสบูชาหน้าพรานด้วยหวังโชคลาภนั้นสะท้อนลักษณะทางสังคมอย่างชัดเจนว่าสภาพเศรษฐกิจของสังคมไทยในปัจจุบันมีปัญหา เมื่อรัฐไม่สามารถจัดการกับปัญหาปากท้องซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานได้ ประชาชนเลยจำเป็นต้องหาที่พึ่ง และความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติก็มักเป็นหนึ่งในทางเลือกที่ประชาชนเข้าหา โดยไม่มีใครสามารถตอบได้ว่าวัตถุเหล่านี้จะมีคุณวิเศษเช่นว่าหรือไม่ เพียงแต่เมื่อพวกเขาเชื่อและศรัทธาก็จะทำให้เกิดกำลังใจในการฝ่าฟันกับปัญหาอย่างน้อยก็ทำให้มีที่พึ่งทางใจ และไม่ใช่แค่หน้าพรานในฐานะสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสินค้าทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้คุณวิเศษทางด้านโชคลาภเงินทองก็มักจะได้รับความนิยมเช่นกัน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งในแต่ละช่วงก็จะมีการสถาปนาวัตถุทางความเชื่อออกมาแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับกลไกตลาดและนายทุน เพียงแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2558 - 2560 หน้าพรานได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ความนิยมดังกล่าวส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเจ้าพิธีที่ปลุกเสกมีบาร์มีมากพอที่จะสถาปนาวัตถุทางความเชื่อนี้ รวมถึงพิธีกรรมที่ทำตามแนวทางที่ได้กระทำมาตั้งแต่โบราณทั้งพิธีฆราวาสและพิธีสงฆ์ โดยมีเรื่องเล่าหรือตำนานที่สืบทอดมาอย่างยาวนานรองรับ ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ศรัทธายิ่งทำให้หน้าพรานเกิดความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ต้องการ โดยในช่วงแรกเกิดขึ้นภายในพื้นที่ที่ศึกษาและจังหวัดทางภาคใต้ ก่อนจะถูกทำให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางผ่านช่องทางการสื่อสาร

รูปแบบต่าง ๆ ทำให้หน้าพรานที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นของที่ระลึกในการทำบุญกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมชั้นดี และยังมีพื้นฐานความศรัทธาและตำนานรองรับด้วยแล้ว ก็จะยิ่งประกอบสร้างให้สินค้าทางวัฒนธรรมนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ไม่เหมือนกับสินค้าทางวัฒนธรรมสมัยใหม่อีกหลายชนิดที่พยายามสร้างตำนานมารองรับและอธิบายความสมเหตุสมผลนั้น ความนิยมที่มีต่อสินค้าทางวัฒนธรรมนี้จะคงอยู่ชั่วคราว และจะซบเซาลงไปในกลุ่มผู้ศรัทธาที่นิยมตามกระแสที่พยายามจะหาหลักยึด โดยไม่ได้มีความเชื่ออย่างแท้จริง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าผู้มีความเชื่อตามกระแสนี้เมื่อน้ำพรานคลายความนิยมลง พวกเขาเหล่านั้นก็จะเปลี่ยนไปแสวงหาสินค้าทางวัฒนธรรมอื่นเพื่อ “เล่น” หรือนำมาแลกเปลี่ยนเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลัก คงเหลือเฉพาะกลุ่มผู้ศรัทธาอย่างเหนียวแน่น และกลุ่มที่สืบเชื้อสายโนราที่บูชาหน้าพรานในฐานะ “ครู/บรรพชน” เท่านั้น ซึ่งประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนี้ หลวงพ่อยี่ได้เขียนบรรยายบอกเล่าคำสนทนาระหว่างท่านกับเจ้าอาวาสวัดประเวศน์ภูผา (วัดบ้านตรัง) เกจิที่ปลุกเสกซึ่งเป็นที่นิยมในขณะนี้ในเพจ “พ่อแก่เจ้าแสง วัดบ้านตรัง ดวงประทีปแห่งมายอ” เกี่ยวกับกระแสนิยมหน้าพราน ดังนี้

... ท่านบอกถึงเรื่องหน้าพรานว่า ท่านทำด้วยจิตที่เป็นกุศล ไม่มีโมหะจิตคิดอยากได้ อยากมี และกระผมถามถึงกระแสหน้าตาพรานที่กำลังนิยมอยู่ขณะนี้ พ่อแก่เจ้าแสงท่านได้พูดว่า เวลาจะครองคนที่ศรัทธาให้ประจักษ์ว่าเขาศรัทธา นิยมเพราะอะไร เพราะใคร หรือศรัทธาตามนิยมสมัย ส่วนเรื่องที่ว่าตาพรานจะเสื่อมไม่เสื่อม พ่อแก่เจ้าแสงว่าไม่เสื่อม แต่บารมีตาพรานจะมากขึ้นเรื่อย ๆ เพราะได้ทำคุณประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาด้วยบำรุงเสนาสนะ ซึ่งขึ้นอยู่แต่ละวัดแต่ละคณะ แต่ละบุคคลที่คิดสร้างจิตทำว่ามีเจตนาเพราะอะไร การสร้างการเสกต้องถูกต้องตามโบราณ ไม่ใช่ใคร ๆ ทำจะขลังได้เสมอเหมือน ... (Tawatchat Marchat, 2016)

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์นี้ด้วยทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ และการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมจะทำให้เห็นถึงความหมายที่อยู่เบื้องหลัง การกระทำ และการประกอบสร้างความหมายให้กับสินค้าทางวัฒนธรรม ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหน้าพราณก็เปรียบเสมือนวัตถุชนิดหนึ่งที่ถูกให้ความหมาย และทำให้ศักดิ์สิทธิ์ภายใต้การปฏิสังสรรค์ ความหมายดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกระบวนการทางสังคม นั่นย่อมหมายความว่า วัตถุกับความหมายไม่ได้สัมพันธ์กัน ตั้งแต่ต้น และความหมายที่สร้างขึ้นไม่ใช่ความหมายที่แท้จริงที่เป็นคุณสมบัติของ ตัววัตถุ แต่เป็นความหมายที่สร้างขึ้นภายใต้กระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม โดยเฉพาะกับกลุ่มผู้ศรัทธา อย่างไรก็ตาม “ความศักดิ์สิทธิ์” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกระบวนการปฏิสังสรรค์เช่นเดียวกัน อย่างกรณีของ จตุคามรามเทพที่ครั้งหนึ่งเป็นที่ต้องการของผู้คนและมีมูลค่ามหาศาล แต่ปัจจุบัน แทบไม่มีใครพูดถึง จากข้อค้นพบดังกล่าวสามารถนำไปทำความเข้าใจและประยุกต์ ใช้ได้กับสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษาในครั้งนี้

1.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีเชิงคุณภาพเป็นหลัก ถ้ามีการใช้ วิธีเชิงปริมาณเข้ามาช่วยในการศึกษาโดยเฉพาะเรื่องของความหมายของคนทั่วไป ที่มีต่อ “พราณบุญ” จะทำให้เห็นภาพกว้างว่าสังคมรับรู้ความหมายต่อพราณบุญ ในลักษณะใด และใช้วิธีเชิงคุณภาพในการทำความเข้าใจเหตุผลหรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง ความหมายดังกล่าว รวมถึงอาจมีการศึกษา “เรื่องเล่า” ในฐานะตัวบทที่ต้องอาศัย การวิเคราะห์โครงสร้างภาษาและการตีความ

1.2 การศึกษาในครั้งนี้ใช้ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์และการประกอบ สร้างความเป็นจริงทางสังคม เป็นกลุ่มทฤษฎีที่อาศัยการตีความเป็นหลัก ซึ่งสัมพันธ์ กับโจทย์และขอบเขตที่ผู้วิจัยต้องการศึกษาภายใต้ระยะเวลาที่จำกัด แต่ถ้ามีการใช้

ทฤษฎีอื่นเข้ามาช่วยก็อาจทำให้การศึกษาปรากฏการณ์มีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น แนวคิดเรื่องทุน แนวคิดเรื่องสัญญา แนวคิดเรื่องความเป็นชาย และแนวคิดเรื่องวาทกรรม เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเปรียบเทียบวัตถุทางความเชื่อชนิดอื่นกับหน้าพรานว่ามีการประกอบสร้างความหมายและการกลายมาเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนหรือต่างกันอย่างไร

2.2 ศึกษาผู้อยู่เบื้องหลังการประกอบสร้างสินค้าทางวัฒนธรรมชนิดต่าง ๆ ว่าเพราะเหตุใดจึงสร้างวัตถุชนิดนั้น ๆ ขึ้นมา มีเหตุผลหรือความหมายที่อยู่เบื้องหลังอย่างไร

3. ข้อจำกัดจากการศึกษา

3.1 พื้นที่ในการศึกษาค่อนข้างอันตราย การลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนามจึงไม่อาจทำได้บ่อย และมีค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทาง

3.2 การประกอบพิธีกรรมบางอย่างเป็นวิชาเฉพาะที่ไม่สามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้ เช่น ขั้นตอนสำคัญในการสร้างหน้าพราน การลงอักขระในมวลสาร และคาถาที่กำกับระหว่างทำพิธี เป็นต้น

3.3 ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างลงพื้นที่เป็นภาษาถิ่น ซึ่งผู้วิจัยไม่คุ้นเคย ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการสื่อสารที่เร็วและรวบคำ คำที่มีความหมายเฉพาะ ฯลฯ ซึ่งต้องอาศัยผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นคนในพื้นที่ช่วยถอดความออกมาเป็นภาษากลางก่อนจะทำการวิเคราะห์

บรรณานุกรม

- ดีดีพระ. (2558). **พรานบุญ**. สืบค้นจาก www.dd-pra.com/store2/822/21082/.
- ธีรวัฒน์ ช่างสาน. (2538). **หน้าพรานโนรา**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- เจียรชัย อิศรเดช. (2542). **นัยทางสังคมของพิธีโนราโรงครู : กรณีศึกษาบ้านบ่อแดง**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ณัฐวัตร อินทร์ภักดี. (2559). **“คติชนสร้างสรรค์” จากความเชื่อเรื่องครูหมอโนราที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พิทยา บุษรารัตน์. (2539). **ตำนานโนรา : ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุกัญญา สุจฉายา. (2558). การประยุกต์ใช้คติชนในการสร้างวัฒนธรรมคนในปัจุบัน. ใน *ศิราภรณ์ถาวร (บรรณาธิการ), เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง*. (น. 68 - 155). กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- โสภา ซายเกตุ. (2542). **ความเชื่อเกี่ยวกับการแสดงโนรา**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- โอภาส อิสโม. (2544). **ศึกษาพิธีครอบเหรีดโนรา**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- Tawatchat Marchat. (2016). **พ่อแก่เจ้าแสง วัดบ้านตรัง ดวงประทีปแห่งมายอ**. Retrieved from https://www.facebook.com/groups/1625663174348988/?ref=group_header.
- Blumer, Herbert. (1969). **Symbolic Interaction : Perspective and Method**. New York : Prentice-Hall.
- Schutz, Alfred. (1967). **Phenomenology of the Social World**. United States : Northwestern University Press.

Translated Thai Reference

- dd-pra. (2016). **Pranboon**. Retrieved from www.ddpra.com/store2/822/21082/. [in Thai].
- Nattawat Inpakdee. (2016). **Creative Folklore” derived from Khru Mo Nora Beliefs in Tambon Takae, Changwat Phatthalung**. (Thesis of Master's Degree). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai].
- Opas Ismo. (2001). **A Study of the Crowning of Nohra Head - Dress Ceremony**. (Thesis of Master's Degree). Thaksin University, Songkhla. [in Thai].
- Pittaya Bussarat. (1996). **Nora Legends: Cultural and Social Relationship System of Songkhla Lake Basin**. Songkhla : The Institute for Southern Thai Study, Thaksin University. [in Thai].
- Tawatchat Marchat. (2016). **Porkaechaosang Watbantrang Duangprateephangmayor**. Retrieved from https://www.facebook.com/groups/1625663174348988/?ref=group_header. [in Thai].
- Teerawat Changsan. (1995). **Pran Nora**. (Thesis of Master's Degree). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai].
- Thainchai Insaradej. (1999). **Social Implications of Nora Rongkru : A Community Study in Ban Bodaeng**. (Thesis of Master's Degree). Silapakorn University, Bangkok. [in Thai].
- Sopa Chaygade. (1999). **A Study of Believe in Nohra Performance**. (Thesis of Master's Degree). Thaksin University, Songkhla. [in Thai].

Sukanya Sujachaya. (2016). Folklore Application to Create Sacred Object at Present. In Siraporn Nathalang (editor). **Thai Folktales in Changing World**. (pp. 68 155). [in Thai].

บทสัมภาษณ์

หลวงปอย. พระ. 11 กรกฎาคม 2559. สัมภาษณ์.